

REVISTA CICSA

serie nouă

X/2024

Consiliul Științific/ Scientific Board:

Prof. Dr. Paolo **Carafa** – Sapienza University of Rome, Italy

Prof. Dr. Carol **Căpiță** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Miron **Ciho** – University of Bucharest, Romania

Assist. Prof. Dr. Emna **Ghith-Hmissa** – University of Sousse, Tunisia

Prof. Dr. Andreas **Gutsfeld** – Université de Lorraine (Nancy 2), France

Prof. Dr. emer. Antal **Lukacs** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Ecaterina **Lung** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. emer. Gheorghe-Vlad **Nistor** – University of Bucharest, Romania

Dr. Cristian Eduard **Ștefan** – Institute of Archaeology „V. Pârvan”, Bucharest, România

Prof. Dr. Christoph **Uehlinger** – Universität Zürich, Switzerland

Dr. Mădălina **Vârtejanu-Joubert** – Institut national des langues et civilisations orientales
(INALCO), Paris, France

Prof. Dr. Anton Carl **van Vollenhoven** – North-West University, South Africa

Lect. Dr. Daniela **Zaharia** – University of Bucharest, Romania

Comitetul de Redacție/ Editorial Board

Florica (**Bohîlțea**) **Mihuț** – University of Bucharest

Diana **Pavel** – University of Bucharest

Mădălina-Teodora **Comănescu** – Site Administrator

ISSN 2457 – 3809

ISSN – L 2457 – 3809

<https://cicsaunibuc.wordpress.com/revista/revista-online>

Cuprins/ Contents

Liviu IANCU – Hdt. 9.80: another beetle in the rose?.....	5-10
Diana PAVEL – Reflections on miniaturisation. The case of the Tomb of the Five Chairs from the Banditaccia necropolis at Caere.....	11-30
Cosmin-Mihai VASILE – Sending a message - References to the military and Golden Age in the coinage of Carausius.....	31-62
Ana-Maria BALȚĂ – Roman Provincial Coinage – a mirror of the urban landscape. The case of Nikopolis ad Istrum	63-80
Adriana PANAITÉ – Preliminary Observations on Roman Landscape in <i>Moesia Inferior</i> ..	81-101
Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ – Romanian ethnographic interpretations from the 20th century regarding women representations on Trajan’s Column and the <i>Tropaeum Traiani</i>	102-116
Valentin-Victor BOTTEZ – A New Milestone from the Reign of Maximinus Thrax, discovered at Istros (Romania).....	117-119
Andra JUGĂNARU – Monastic Landscape in Early Christianity – Case Studies from the Fourth Century.....	120-131

Recenzii și prezentări de carte/ Reviews and Books Presentations

Cat Jarman, <i>The Bone Chests: Unlocking the Secrets of the Anglo-Saxons</i> , 2023, London, William Collins Publishers, 272p., ISBN-10: 0008447322, ISBN-13: 978-0008447328 – Vlad Ioan BÎNDEA.....	132-135
Graham Harman, Christopher Witmore, <i>Objects Untimely. Object-Oriented Philosophy and Archaeology</i> , Cambridge, Hoboken, Ed. Polity Press, 2023, 225 p., ISBN: 978-1-5095-5656-4 – Vlad-Ioan CIUR.....	136-138
Melanie M. Beasley, Andrew D. Somerville (eds.), <i>Exploring Human Behavior Through Isotope Analysis. Applications in Archaeological Research</i> , Springer, 2023, 303 p., ISBN: 978-3-031-32266-2, ISBNe: 978-3-031-32268-6 – Petra-Ioana COMAN.....	139-141
Irene Vallejo, <i>Papyrus. The Invention of Books in the Ancient World</i> , trad. Charlotte Whittle, Great Britain: Hodder and Stoughton, 2023, 464 p., ISBN: 9781529344004 – Andreea CONSTANTIN.....	142-144

Csaba Szabó, <i>Roman Religion in the Danubian Provinces. Space sacralization and religious communication during the Principate (1st-3rd century AD)</i> , 2022, Oxford, Oxbow Books Publishing, 312 p., ISBN 1789257840, 9781789257847 – Sebastian Valeriu DUMITRESCU.....	145-148
Colin Webster, <i>Tools and the Organism: Technology and the Body in Ancient Greek and Roman Medicine</i> , Chicago, University of Chicago Press, 2023, 320 p., ISBN: 978-0-226-82877-0, ISBNe: 978-0-226-82878-7 – Andrei-David IONESCU.....	149-153
Toby Wilkinson, <i>Ramesses the Great: Egypt's King of Kings</i> , New Haven (CU)-Londra, Yale University Press, 2023, 240 p., ISBN 978-0-300-25665-9 – Mihail Walter TEUTSCH...154-157	
Marechal Sadi, <i>Bathing at the Edge of the Empire. Roman Baths and Bathing Habits in the North-Western Corner of Continental Europe</i> , The Archeology of Northern Europe (vol. 2), Turnout, Belgium, Brepols Publishers, 2023., 304 p., ISBN: 978-2-503-60066-6, eISBN: 978-2-503-60067-3 – Cătălin UDEANU.....	158-161
Cronica activității CICSĂ, anul 2024 – Florica (Bohîlța) Mihailescu.....	162

**Toby Wilkinson, *Ramesses the Great: Egypt's King of Kings*, New Haven (CU)-Londra,
Yale University Press, 2023, 240 p., ISBN 978-0-300-25665-9**

Mihail Walter TEUTSCH
Universitatea din București

<https://www.doi.org/10.31178/cicsa.2024.10.15>

În cadrul acestei recenzii mi-am propus să fac o prezentare și o analiză extrem de detaliată a recentei lucrări scrisă de către egiptologul Toby Wilkinson numită *Ramesses the Great: Egypt's King of Kings*, aceasta este o lucrare de excepție în care autorul își propune să prezintă foarte amănunțit domnia cunoscutului faraon Ramses al II-lea din perioada Regatului Nou a Egiptului Antic, dar înainte de a trece și a face recenzia propriu zisă a cărții aş dori mai întâi să ofer câteva informații esențiale despre autorul și structura acestei cărți. Lucrarea aceasta a fost publicată la Editura Yale University Press și a apărut destul de recent în anul 2023, iar în ceea ce privește structura ei trebuie spus că aceasta este alcătuită din 240 de pagini și este împărțită într-o introducere, cinci capitole care la rândul lor sunt împărțite în alte subcapitole, genealogie, note de subsol, bibliografie și index. În privința autorului trebuie menționat faptul că Toby Wilkinson este un renumit egiptolog și academician britanic ale cărui lucrări sunt complet esențiale pentru studierea istoriei Egiptului Antic.

Principalul scop al acestei lucrări așa cum dorește să se sugere încă din titlul acesteia este să prezintă o imagine de ansamblu a ceea ce a reprezentat cu adevărat atât pentru Egiptul Antic cât și pentru continuitate domnia regelui Ramses al II-lea care în timp a ajuns să capete și apelativul „cel Mare”. În introducerea cărții, autorul prezintă principalele motive pentru care a ales să scrie această carte despre Ramses al II-lea și încearcă să ofere niște răspunsuri posibile la întrebarea de ce faraonul Ramses al II-lea a fost singurul faraon din istoria Egiptului Antic care a purtat și titlul de Ramses cel Mare.

Primul capitol al cărții este împărțit în patru subcapitole și este dedicat mai ales evenimentelor premergătoare care au dus la ascensiunea lui Ramses la tronul Egiptului. Totul începând astfel cu moartea regelui Tutankhamon, care neavând urmași masculini direcți la tronul Egiptului a produs o succesiune la conducere mai întâi a regelui Ay și mai târziu al lui Horemheb. Aceasta din urmă fiind comandantul armatei egiptene antice, a avut posibilitatea să-l numească ca succesor pentru tron la finalul domniei sale pe un alt oficial important al armatei și anume pe Paramses cunoscut și sub numele său de monarh de Ramses I cel care avea să pună bazele cunoscutei dinastii Ramesside care a fost una dintre cele mai importante dinastii ale Egiptului Antic și din care face parte și regele Ramses al II-lea.

Al doilea capitol care este alcătuit din trei subcapitole, Wilkinson decide să îl dedice conflictului care a existat între Egipt și Regatul Hitit și care a constituit un punct culminat în lunga domnie a regelui Ramses al II-lea. Conflictul dintre hitiți și egipteni a căpătat în timpul lui Ramses al II-lea o dimensiunea atât de mare încât a dus în mod inevitabil în anul 1274 î.Hr la Bătălia de la Kadesh. Deși bătălia de la Kadesh a fost prezentată de către propaganda lui Ramses al II-lea ca fiind o mare victorie a egiptenilor asupra hitiților, totuși rezultatul acesteia nu a fost unul decisiv pentru niciuna dintre cele două părți beligerante. Chiar dacă nu a fost o victorie realmente pentru egipteni, bătălia această a pregătit calea lui Ramses spre un triumf diplomatic rezultat cu semnarea tratatului de pace din anul 1259 î.Hr și stabilitatea unei alianțe benefice între cele două regate.

În al treilea capitol alcătuit din două subcapitole, autorul prezintă realizările regelui Ramses al II-lea în plan cultural și arhitectural. Ca și orice alt monarh distins aceasta a ales să se remarce nu numai pe plan politic și militar, dar și pe plan cultural unde a decis construirea de noi temple și construcții la Karnak și Abydos, dar dintre toate acestea cel mai important rămâne templul de la Abu Simbel care reprezintă una dintre cele mai remarcabile construcții din timpul domniei sale. O altă construcție impunătoare pe care Ramses al II-lea a decis să o realizeze și care merită o atenție sporită este templul mortuar de la Ramesseum situat în necropola tebană din Egiptul de Sus, la vest de râul Nil vizavi de actualul oraș modern Luxor. Totodată Ramses al II-lea a decis să construiască și un nou oraș Pi-Ramses care avea să fie capitala Egiptului în timpul domniei sale și care avea să aibă și un rol militar în eventualitatea unui posibil conflict care avea să urmeze cu hitiți.

În penultimul capitol alcătuit tot din două subcapitole, sunt arătate aspecte din viața personală al lui Ramses al II-lea, atât modul cum a ales să se legitimeze ca monarh dar și relațiile sale intime. În privința modului cum a ales Ramses al II-lea să se legitimeze aceasta a făcut-o prin realizarea mai multor liste regale precum lista regală de la Saqqara sau canonul regal din Torino care conțin numele tuturor regilor egipteni până la Ramses al II-lea. Prin acest mod Ramses și-a câștigat oficial legitimitatea în fața supușilor săi dar și împotriva oricărui putea să îi conteste domnia. În legătură cu relațiile intime trebuie remarcat următorul fapt și anume că Ramses s-a evidențiat foarte mult în acest domeniu având foarte multe soții unele dintre ele foarte cunoscute precum regina Nefertari sau prințesa hitită Maathorneferure, dar și mulți copii așa cum a fost dovedit de sursele istorice care s-au păstrat.

Ultimul capitol alcătuit la rândul lui tot din două subcapitole este dedicat atât concluziilor dar și modului cum a fost receptată domnia regelui Ramses al II-lea atât de către contemporani antici ai lui Ramses și urmași acestuia dar și de oamenii contemporani. Astfel ca

și în cazul celorlalți predecesori ai săi, și Ramses al II-lea a fost preocupat de chestiunea vieții de apoi motiv pentru care a hotărât încă de la începutul domniei sale construirea propriului său mormânt în Valea Regilor. Chiar și după ce decesul și ceremonia funerară a acestuia au avut loc, din cauza evenimentelor care au urmat trupul regelui nu a fost lăsat în pace, în timpul dinastiei a 21-a aceasta a fost mutat într-o grotă alături de mumiile altor regi egipteni și a fost descoperit în anul 1881. În anul 1975 trupul mumiei lui Ramses a intrat în contact cu o ciupercă care risca să o distrugă în întregime drept pentru care a fost nevoie de trimeterea acesteia în Franța pentru a rezolva problema.

Deși mumia regelui Ramses al II-lea nu a putut încă în totalitate să beneficieze de odihna veșnică totuși fiind vorba de un faraon cu o domnie foarte lungă și cu multe realizări este destul de clar ca această a ajuns să reprezintă o figură importantă a Vechiului Egipt dar și un model veritabil pentru următoarele generații de succesori la tronul Egiptului. Drept dovadă în acest sens constă în faptul că regii care au urmat după moartea lui Ramses al II-lea au încercat să îl imite într-un totul pe aceasta, fie prin adoptarea unei titulaturii identice sau asemănătoare pe care Ramses a avut-o fie să încerce să îi egaleze realizările sale. Domnia lui Ramses al II-lea a dus și la inspirarea și crearea atât de opere de literatură de ficțiune dar și de filme și multe altele în care acest faraon se află în prim plan.

Lucrarea în sine este una destul de remarcabilă, mai ales modul cum autorul ajunge să se raporteze la domnia lui Ramses al II-lea reușind prin acest lucru să sintetizeze anii lungi de domnie pe care acest faraon i-a avut. Per total autorul aduce suficiente dovezi și argumente care întăresc și mai mult motivul pentru care lui Ramses al II-lea i s-a acordat apelativul „cel Mare”. Ca și principale argumente sunt aduse în discuția durata domniei sale care a fost foarte lungă și care intră în contrast cu speranța de viață care exista atunci în Egiptul Antic și care nu depășea 30-40 de ani, dar și realizările sale pe plan politic și militar și construcțiile înfăptuite de aceasta. Cartea prezintă și unele dezavantaje prin faptul că acoperă un pic cam prea succint unele evenimente din domnia acestui rege dar și relațiile intime pe care Ramses le-a avut. Totuși fiind o lucrare scrisă de către un egiptolog important precum Toby Wilkinson care se ocupă cu cercetarea amănunțită a sursele egiptene antice, aceasta poate să ajute la crearea unei noi viziuni a cine a fost și a ce a reprezentat mai exact pentru egipteni antici regele Ramses al II-lea.

În concluzie lucrarea *Ramesses the Great: Egypt's King of Kings* scrisă de Toby Wilkinson reprezintă o lucrare complet esențială pentru oricine care vrea să studieze istoria regelui Ramses al II-lea a cărei conducere și-a lăsat o amprentă fundamentală asupra Egiptului din toate punctele de vedere atât în plan politic și militar când Egiptul atinge apogeul puterii sale în relația cu celelalte state din Orient Apropiat, dar și în plan cultural datorită numărului

foarte de mare de construcții realizate de aceasta și care au constituit și un model pentru succesorii care i-au succedat la tronul Egiptului.